

УДК 347/9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.22>

РОЛЬ СУДДІ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Балюк І.А.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана
ORCID: 0000-0003-4434-6946
e-mail: irina@kneu.edu.ua*

Намясенко О.К.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана
ORCID: 0000-0002-9368-1698
e-mail: namiasenko.olga@kneu.edu.ua*

Шаталова Л.М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана
ORCID: 0000-0002-0327-4141
e-mail: shatalova_lm@kneu.edu.ua*

Балюк І.А., Намясенко О.К., Шаталова Л.М. Роль судді господарського суду у виконавчому провадженні.

Стаття присвячена з'ясуванню місця та ролі судді господарського суду у виконавчому провадженні при виконанні виконавчого документу, виданого цим суддею. Окреслено коло осіб – учасників виконавчого провадження. Звернута увага та обґрунтовано класифікації цих осіб за аспектом інтересу до мети виконавчого процесу. За відсутності прямої вказівки закону на суддю як учасника виконавчого провадження підкреслено належність судді господарського процесу до кола таких осіб, на підставі аналізу норм чинного законодавства. Освітлено рівень правового забезпечення участі судді господарського суду у виконавчому провадженні, в тому числі звертається увага на кореляцію норм господарського процесу з зазначеного питання.

Розглянуто та класифіковано випадки, коли сторони виконавчого провадження можуть звертатися до судді господарського суду, правова регламентація можливостей та обов'язку державного та приватного виконавців звертатися до судді господарського суду у зв'язку із виконанням його виконавчого документу.

Виокремлено питання, які вирішує суддя господарського суду у виконавчому процесі. З певними питаннями до суду можуть звертатися лише сторони виконавчого провадження, з іншими – лише виконавці (державні та приватні), з деякими питаннями можуть звертатися до суду як сторони, так і виконавці. Розглянуто форми звернень учасників процесу, якими є скарги, заяви, подання, а також форма реакції судді господарського суду. Всі питання в процесі виконання судового рішення суддя розв'язує через постановлення ухвал.

Класифіковано судові рішення, які закон визнає виконавчими документами суду, які можуть бути виконані у виконавчому провадженні. Такими можуть бути як власне судові рішення та акти судді, так і рішення інших органів, на виконання яких згідно із законом суддя видає акт, що є

виконавчим документом. Розмежовано поняття стадії «виконання судового рішення» у господарському процесі та «виконавчого провадження» як процесу примусового виконання рішення судді господарського суду.

Ключові слова: виконавче провадження, суддя господарського суду, державний виконавець, приватний виконавець, примусове виконання рішення господарського суду.

Balyuk I.A., Namiashenko O.K., Shatalova L.M. The role of the commercial court judge in executive proceedings.

The article is devoted to clarifying the place and role of the commercial court's judge in executive proceedings during the execution of the executive document issued by this judge. The circle of persons participating in executive proceedings is outlined. Attention has been drawn to the classification of these persons based on their interest in the purpose of the executive process. In the absence of a direct indication in the law regarding a judge as a participant in executive proceedings, it is emphasized that the judge of economic proceedings belongs to this circle of persons, based on the analysis of the norms of the current legislation. The level of legal support for the participation of a judge of the commercial court in executive proceedings is highlighted, including the attention which is paid to the correlation of norms of the commercial process on the specified issue.

The cases where the parties to enforcement proceedings can appeal to the judge of the commercial court, the legal regulation of the possibilities and obligations of state and private executors to appeal to the judge of the commercial court in connection with the execution of his executive document are considered and classified.

Issues that are decided by the judge of the commercial court in the executive process are highlighted. Only the parties to enforcement proceedings can address certain issues to the court, others - only executors (public and private), some issues can be addressed to the court by both parties and executors. The forms of appeals of the participants in the process, which are complaints, statements, submissions, as well as the form of the reaction of the judge of the commercial court, were considered. All issues in the process of execution of a court decision are resolved by the judge through the issuance of resolutions.

Court decisions, which the law recognizes as executive court documents, that can be executed in executive proceedings, are classified. Such can be both actual court decisions and acts of a judge, as well as decisions of other bodies, for the execution of which, in accordance with the law, the judge issues an act, which is an executive document. The concept of the stage of "execution of a court decision" in economic proceedings and "executive proceedings" as a process of enforcement of a decision of a judge of a commercial court is distinguished.

Key words: executive proceedings, judge of the commercial court, state executor, private executor, enforcement of the decision of the commercial court.

Постановка проблеми. Захист порушених або оспорюваних прав у судовому провадженні господарського суду остаточно втілюється у життя через виконання судового рішення. Примусове виконання судового рішення відбувається в межах виконавчого провадження. В процесі примусового виконання судового рішення у виконавчому провадженні суддя бере активну участь та може суттєво впливати на процес примусового впровадження його судового рішення. Роль та місце судді господарського суду у процесі виконання його судового рішення є важливим аспектом реалізації захисту прав, і саме тому, потребує детального дослідження.

Стан опрацювання проблеми. Проблемам теорії та практики виконавчого провадження присвячені роботи багатьох вчених. Ізарова І.О., Кравцов С.О., Притика Ю.Д., Ханова Р.Ф. та інші розглядають різноманітні доктринально-практичні аспекти виконавчого провадження як завершальної стадії судового процесу та питання, пов'язані із виконанням судових рішень [1], Фурса С.Я., Фурса Є.І., Мельник І.С. та інші обґрунтовують виконавче провадження як процес через розкриття питань теорії та понятійного апарату виконавчого процесу, аналізують сучасний стан думки вчених про виконавчий процес та його проблемні питання [2; 3], дослідження Верба-Сидор О.Б. присвячені питанням контролю діяльності виконавців [3; 4], Шербак С.В. приділяє увагу питанням процесу виконавчого провадження як адміністративного процесу, його суб'єктам та особливостям [5], Сергієнко Н.А. висвітлює питання засадних положень, учасників та ознак виконавчого процесу [6], тощо. Втім, місце та роль судді господарського суду у процесі виконання

його судового рішення, де суддя одночасно бере участь у процесі виконання рішення та виконує функцію контролю за його виконання, досі не розглядалися.

Мета статті – дослідити відносини виконавчого провадження за участю судді господарського суду. Окреслити коло питань, які розв'язує суддя господарського суду на стадії виконання свого судового рішення. Розглянути врегульовані правом відносини судді господарського суду із сторонами виконавчого процесу та державним і приватним виконавцями.

Виклад основного матеріалу. Виконавче провадження є остаточним, завершальним етапом поновлення права особи, яка зверталася до суду, таким чином виступає важливою складовою механізму судового захисту порушених прав суб'єктів господарювання. При цьому історично спочатку виконавче провадження входило до складу судового процесу, що обумовлювало підзвітність та межі підпорядкування суддів та виконавців, та поступово виконавче провадження стало окремою непідзвітною стадією, що підпорядкована не судам, а іншим органам, було введено інститут приватних виконавців та ін. Зазначене обумовлює необхідність визначення меж участі та роль судді на етапі виконання судового рішення, зокрема, на прикладі судді господарського суду.

Захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб відбувається шляхом забезпечення виконання судового рішення, незалежно від того, буде воно виконане добровільно чи примусово. Примусове виконання судових рішень забезпечують органи державної виконавчої служби та приватні виконавці. За наслідками виконання судового рішення особа отримує визначеність у правовому статусі, на який може покладатися, реалізуючи свої права та обов'язки.

В процесі виконавчого провадження важливим є визначення таких необхідних складових як суб'єкти здійснення процедури, підстави відкриття процедури, коло осіб, які мають повноваження щодо її ініціювання та ін. Засадним є визначення рішень, які підлягають виконанню у межах виконавчого провадження. Примусовому виконанню підлягають рішення на підставі виконавчих документів зазначених у ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. Цей доволі великий перелік виконавчих документів складається з документів суду та документів інших органів.

Виконавчі документи, які мають право видавати судді, включають в себе: 1) виконавчі листи та накази, що видаються у передбачених законом випадках на підставі судових рішень, рішень третейського суду, рішень міжнародного комерційного арбітражу, рішень іноземних судів та на інших підставах, визначених законом або міжнародним договором України; 2) судові накази; 3) ухвали, постанови судів у цивільних, господарських, адміністративних справах, справах про адміністративні правопорушення, кримінальних провадженнях у випадках, передбачених законом; 4) рішення Європейського суду з прав людини, а також рішення інших міжнародних юрисдикційних органів у випадках, передбачених міжнародним договором України.

Зазначені документи можна умовно поділити на три групи. По-перше, важливими є виконавчі листи та накази, що видаються судами у передбачених законом випадках на підставі судових рішень. Останні також можна кваліфікувати за ознакою належності на рішення вітчизняних та іноземних судів, а також рішення державних судів та рішення недержавних судів. По-друге, це процесуальні документи вітчизняних судів, у яких втілюється (фіксується) воля суддів у судовому процесі. Такими документами є судові накази, якими завершуються певні види справ, а також ухвали і постанови, якими оформлюється поточні питання судового процесу або завершується процес. Зазначені судові акти мають безпосередню виконавчу дію, тобто для свого виконання не потребують видачі іншого виконавчого документу. По-третє, самостійним виконавчим документом є рішення Європейського суду з прав людини та рішення інших міжнародних юрисдикційних органів відповідно до міжнародних договорів України.

З огляду на зазначене, ініціювати процедуру примусового виконання рішення може особа, на користь якої видано судовий виконавчий документ. Такими особами можуть бути фізична та юридична особи - суб'єкти вітчизняного та іноземного права, вони, насамперед, виступають стягувачами у виконавчому провадженні, а інша сторона є боржником. Оскільки примусове виконання судових рішень забезпечується державними та приватними виконавцями, вони та сторони у справі (стягувач та боржник) є основними учасниками виконавчого провадження. Суддя, який видав виконавчий документ, на підставі якого відкрите виконавче провадження, не є учасником такого провадження.

Закон прямо не визначає суддю з поміж учасників виконавчого провадження. Так, відповідно до ст. 14 Закону України «Про виконавче провадження» виділяються дві групи учасників виконавчого провадження та осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій. Перша - це учасники виконавчого провадження, якими є виконавець, сторони, представники сторін, прокурор, експерт, спеціаліст, перекладач, суб'єкт оціночної діяльності – суб'єкт господарювання, особи, права інтелектуальної власності яких порушені, – за виконавчими документами про конфіскацію та знищення майна на підставі статей 176, 177 і 229 Кримінального кодексу України, статті 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення. До другої групи належать особи, яких виконавець залучає для проведення виконавчих дій за потреби: понятих, працівників поліції, представників органів опіки і піклування, інших органів та установ. Перелік осіб другої групи не є вичерпним.

Оскільки норми зазначеного закону і процесуального законодавства передбачають участь судді у виконавчому процесі, природньо до «інших органів та установ» віднести суди та, відповідно, суддів. Такої думки притримуються і вчені. Наприклад, Сергієнко Н.А. також поділяє суб'єктів виконавчого процесу за ознакою інтересу до виконавчого провадження на дві групи. Першу групу складають учасники – особи, які мають матеріально-правову / процесуально-правову зацікавленість у примусовому виконанні рішень: 1) виконавці (державні виконавці, приватні виконавці, виконавчі групи як групові суб'єкти, робота яких характерна не простою сукупністю дій, а їх синергізмом); 2) сторони виконавчого провадження (боржник, стягувач); 3) прокурор як представник інтересів держави. Другу групу складають особи, які сприяють здійсненню виконавчого провадження – особи, які через реалізацію своїх передбачених законом повноважень допомагають примусовому виконанню рішень, не маючи останнє (тобто, примусове виконання рішень) як основну мету: 1) поняті; 2) працівники поліції; 3) працівники (представники) органу опіки й піклування; 4) банки; 5) зберігачі майна; 6) оператори електронних торговельних майданчиків та організатори електронних торгів, торгів за фіксованою ціною; 7) представники сторін; 8) експерти; 9) спеціалісти; 10) суб'єкти оціночної діяльності – суб'єкти господарювання; 11) перекладачі; 12) особи, права інтелектуальної власності яких порушені, – за виконавчими документами про конфіскацію та знищення майна на підставі ст.ст. 176, 177, 229 Кримінального кодексу України, ст. 51–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення; 13) суди. [6, 52-53]. У переліку учасників виконавчого провадження вчена відносить до осіб «інших органів та установ» в тому числі й суддів.

Стадії «виконання судового рішення» (як завершальна стадія судового процесу) та «виконавче провадження» (як примусове виконання судового рішення) не є тотожними. Незалежно від того, що мета процесів єдина, учасники (окрім сторін) та головні особи у цих процесах відрізняються. Діяльність головних осіб (суддя – на стадії виконання судового рішення, виконавець (державний або приватний) – у виконавчому провадженні) таких процесів різні. Суддя господарського суду не є учасником виконавчого провадження. Проте, в передбачених законом випадках, він може бути активним суб'єктом відносин виконавчого провадження примусового виконання його судового акту на підставі виданого ним виконавчого документу. При цьому він виконує дві функції: сприяє втіленню у життя свого судового рішення та здійснює контроль за його виконанням.

Господарській процесуальний кодекс України містить низку статей, які регламентують діяльність судді господарського суду у відносинах виконання власного судового рішення. Така діяльність судді господарського суду може бути ініційована сторонами виконавчого провадження та виконавцями (державним або приватним). Деякі з таких статей корелюються із нормами Закону України «Про виконавче провадження».

Ст. 339 Господарського процесуального кодексу України та ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» передбачають, що сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою щодо рішення, дій або бездіяльності виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби під час виконання судового рішення, яке підлягає примусовому виконанню. Норма Закону передбачає таку можливість звернення до суду також і іншим учасникам, окрім сторін. При цьому державний або приватний виконавець мають повідомити суд і заявника про виконання ухвали, постановленої за результатами розгляду скарги (ст. 345 ГПК України).

Згідно з національним процесуальним законодавством суддя може вирішувати й інші питання щодо примусового виконання виданого ним виконавчого документу, зокрема і за заявою державного або приватного виконавця. З поміж таких питань також є такі, які регламентуються лише нормами одного акту. Наприклад, виправлення помилки у виконавчому документі та визнання

його таким, що не підлягає виконанню, поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання регулюються виключно кодексом (ст.ст. 328, 329 ГПК України). Питанням відстрочення або розстрочення виконання судового рішення, зміна способу та порядку виконання судового рішення присвячені норми двох згаданих актів (ст. 331 ГПК України, ст.ст. 31, 33 ЗУ «Про виконавче провадження») та ін. Останні питання суддя господарського суду вирішує за заявою сторін.

Процесуальним законодавством закріплені питання, які суд розглядає за заявою як сторін, так і виконавців, а саме: затвердження мирової угоди, укладеної між сторонами, або заяви про відмову стягувача від примусового виконання в процесі виконання рішення; заміна сторони виконавчого провадження тощо (ст.ст. 330, 334 ГПК України).

Окрему категорію становлять питання, розгляд яких може ініціювати лише державний або приватний виконавець. Наприклад, відповідно до ст. 335 Господарського процесуального кодексу України, питання про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами, вирішується судом за поданням державного чи приватного виконавця, що передбачено ст.ст. 50, 53 Закону України «Про виконавче провадження». У Законі України «Про виконавче провадження» також містяться статті, які дають можливість сторонам звертатися до суду з іншими питаннями, що не пов'язані із виконанням рішення суду і, відповідно, в даній публікації вони не розглядаються.

Висновки. З огляду на зазначене, можемо визначити особливості правового статусу судді у виконавчому провадженні наступним чином: суддя не є учасником виконавчого провадження, але він є учасником процесу примусового виконання його судового рішення. Вимоги судді в межах, встановлених законодавством, є обов'язковими як для державного або приватного виконавців, так і для стягувача та боржника -учасників виконавчого провадження.

Закон України «Про виконавче провадження» не містить прямої вказівки на те, що суддя є учасником виконавчого провадження. Разом з цим, певні статті цього закону передбачають необхідність участі судді у виконавчому процесі. Основні функції судді господарського суду у виконавчому процесі таким чином зводяться до забезпечення виконання судових рішень у господарських справах та судового контролю за виконанням судових рішень. Суддя господарського суду, до якого звертаються із питанням, що виникає при примусовому виконанні його судового рішення, постановляє ухвали.

До господарського суду у виконавчому провадженні сторони звертаються у письмовій/електронній формі шляхом подання заяви, окрім випадку оскарження рішення, дій або бездіяльності виконавця. В такому випадку сторони звертаються до суду зі скаргою. Виконавець у випадку звернення до суду, подає заяву або подання, залежно від питання.

Форма та випадки звернення сторін та виконавців до судді господарського суду при виконанні його виконавчого документа передбачена нормами Господарського процесуального кодексу України та Закону України «Про виконавче провадження». Втім, порядок та строки розгляду судом заяв сторін та виконавців встановлюється нормами Господарського процесуального кодексу України. Нормами останнього зафіксовано обов'язок судді господарського суду розв'язувати питання, які виникають на стадії виконання судового рішення та у зв'язку із примусовим виконанням його судового рішення шляхом постановлення ухвал. Ухвали судді господарського суду підлягають обов'язковому виконання, а у випадках, передбачених законодавством, можуть бути оскаржені у вищу судову інстанцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Виконавче провадження: теорія та практика: монографія / [Р.Ф. Ханова, С.О. Кравцов, І.О. Ізарова та ін.]; за заг. ред. Р.Ф. Ханової, С.О. Кравцова. – Харків: Право, 2021. – 672 с.
2. Фурса С.Я., Фурса Є.І.. Теорія виконавчого процесу та її понятійний апарат. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: право.* 2021. Том 64. С. 346–351.
3. Виконавчий процес: теорія і практика. Концепції вчених з удосконалення законодавства про виконавче провадження. Монографія. Київ: Алерта 2023. 448 с.
4. Верба-Сидор О.Б. Співвідношення судового та відомчого контролів за діяльністю приватних виконавців у механізмі забезпечення прав особи. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка.* 2021. Вип. 2 (94). С.84-98.

5. Щербак С.В. Адміністративно-правове регулювання виконавчого провадження в Україні: автореф. дис. ... канд. юридич. наук: 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право»; Національна академія наук України Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ. 2002. 16 с.
6. Сергієнко Н.А. Виконавчий процес (як діяльність): поняття та ознаки. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*: 2020. Том 31 (70). № 4. С. 50–57.